

JAMIYATDA HUQUQIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH: NIGILIZM VA IDEALIZMGA QARSHI KURASHNING AHAMIYATI

Sattorov Dilshod Yo'ldashevich

Bojxona institute Umumhuquqiy fanlar kafedrası dotsenti

Zoirova Sevara Dilshod qizi

Bojxona institute 1-kurs kursanti

Anotatsiya: *Ushbu maqolada jamiyatda huquqiy madaniyatni shakllantirish jarayoni hamda huquqiy nigilizm va huquqiy idealizmga qarshi kurashning dolzarbligi yoritiladi. Mazkur ikki ekstremal holatning kelib chiqish sabablari, ularning huquqiy ong va jamiyat taraqqiyotiga salbiy ta'siri tahlil qilinadi. Muallif huquqiy savodxonlikni oshirish, qonun ustuvorligini mustahkamlash va fuqarolarning faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning muhimligi haqida so'z yuritadi. Xulosa sifatida, nigilizm va idealizmni yengish huquqiy davlat va barqaror jamiyat barpo etishning asosiy shartlaridan biri ekani ta'kidlanadi.*

Kalit so'z: *Huquqiy madaniyat, huquqiy ong, huquqiy nigilizm, huquqiy idealizm, qonun ustuvorligi, huquqiy savodxonlik.*

Аннотация: *В данной статье освещается процесс формирования правовой культуры в обществе, а также актуальность борьбы с правовым нигилизмом и правовым идеализмом. Анализируются причины возникновения этих двух крайних явлений и их негативное влияние на правовое сознание и развитие общества. Автор подчеркивает важность повышения правовой грамотности, укрепления верховенства закона и развития активной гражданской позиции. В заключение отмечается, что преодоление нигилизма и идеализма является одним из ключевых условий построения правового государства и стабильного общества.*

Ключевые слова: *Правовая культура, правовое сознание, правовой нигилизм, правовой идеализм, верховенство закона, правовая грамотность.*

Annotation: *This article highlights the process of developing legal culture in society and the relevance of combating legal nihilism and legal idealism. It analyzes the causes of these two extreme phenomena and their negative impact on legal awareness and societal development. The author emphasizes the importance of improving legal literacy, strengthening the rule of law, and fostering an active civic position. The article concludes that overcoming nihilism and idealism is one of the key conditions for building a legal state and a stable society.*

Key words: *Legal culture, legal awareness, legal nihilism, legal idealism, rule of law, legal literacy.*

Huquqiy ong jamiyat va davlatdagi hayotiy jarayonlarning xilma-xilligini nazorat qilishga ta'sir qiladi, shuningdek, fuqarolar va barcha ijtimoiy guruhlarini birlashtirishga yordam beradi, jamiyatning yaxlitligini va undagi tartibni qo'llab-quvvatlaydi va

mustahkamlaydi. Agar jamiyatda huquqiy ong sog'lom bo'lsa, unda fuqarolar qonunni hurmat qilishadi va hurmat qilishadi va bu siyosiy va huquqiy tizimlarning samarali ishlashini ko'rsatadi.

Huquqiy madaniyat odamlarga mexanizmlarning ijtimoiy munosabatlarga huquqiy ta'sirini chuqurroq va samarali o'rganishga yordam beradi. Ushbu madaniyat inson ongi va faoliyatini huquqiy ong bilan bog'laydi va shuning uchun bu biz uchun juda muhimdir.

Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirib borish qonun ustuvorligini ta'minlash va qonuniylilikni mustahkamlashning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi {1}.

Agar biz huquqiy ongni ijtimoiy ongning bir shakli deb hisoblasak, unda bu shaxslarning qarashlari, g'oyalari, e'tiqodlari, hissiyotlari, ularning integratsiyasi yoki huquqiy davlatda yashaydigan butun jamiyat to'plamidir. Huquqiy ong:

- * huquq muhimligini anglash va his qilish;
- * huquqni baholash;
- * rivojlangan Qonunchilik tizimini yaratish zarurligini anglash;
- * amaldagi me'yoriy hujjatlarni o'zgartirish va to'ldirish zarurligini tushunish;
- * huquqni amalga oshirish jarayoni va natijalarini idrok etish;
- * huquqiy qadriyatlarning boshqalar bilan o'zaro bog'liqligi

Huquqiy ong ijtimoiy ongning boshqa har qanday shakli kabi juda murakkab mexanizmdir. Masalan, yuridik adabiyotlarga ko'ra, huquqiy ong turlarini aks ettirish xususiyati va darajasiga ko'ra - voqelikni, aks ettirish subyektlariga ko'ra - huquqiy ong egalarini tasniflash mumkin. Oxirgi tasnif bo'yicha tuzilgan shakllanish usuliga, huquq va huquqiy hodisalarning mohiyatiga chuqur kirib borishiga qarab, bunday bo'linishda huquqiy ongning uch darajasi farqlanadi:

1. Oddiy huquqiy ong. Bu daraja fuqarolarning huquqiy tartibga solish sohasidagi kundalik hayoti negizida stixiyali tarzda shakllanadi.

2. Kasbiy huquqiy ong. Bu daraja maxsus tayyorgarlik jarayonida (masalan, yuridik o'quv yurtida o'qishda), amaliy yuridik faoliyatni amalga oshirish jarayonida maqsadga yo'naltirilgan ta'lim va tarbiya asosida shakllanadi.

3. Ilmiy-nazariy huquqiy ong. Bu darajada amaldagi qonunchilikning maxsus, tizimlashtirilgan, detallashtirilgan bilimlari uning shakllanishi va rivojlanishi qonuniyatlarini tushunish bilan to'ldiriladi. Huquqiy ongning bunday darajasi ijtimoiy munosabatlarni huquqiy tartibga solish masalalari bilan shug'ullanuvchi ilmiy xodimlarga xosdir {2}.

Huquqiy ong yordamida biz shaxs va jamiyatning ma'naviy qadriyatlarini histuyg'ular, g'oyalar, tasavvurlarda ifodalanadigan subyektiv tomondan bilamiz. Shu sababli, ijtimoiy munosabatlarga huquqiy ta'sir ko'rsatishning butun mexanizmini chuqurroq o'rganish uchun huquqiy madaniyat kabi kategoriyani ko'rib chiqish kerak. Huquqiy madaniyat deganda, huquqiy faoliyat, yuridik aktlar, huquqiy ong va umuman, subyektning (inson, turli guruhlar, butun aholining) huquqiy rivojlanish darajasida, shuningdek, davlat va

fuqarolik jamiyati tomonidan inson erkinliklari va huquqlarining kafolatlanganlik darajasida ifodalanadigan, butun ijtimoiy, ma'naviy, siyosiy va iqtisodiy tuzum bilan shartlangan jamiyat huquqiy hayotining sifat holati tushuniladi. Bilish funksiyasi jamiyatning mavjud huquqiy voqelik haqidagi tasavvuridir. Ushbu funktsiya ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar, huquqiy ongning rivojlanish nuqtayi nazaridan ijtimoiy hayotni tahlil qilish uchun javobgardir. Ushbu funktsiyani amalga oshirishda odamlar huquqiy voqelikka va ilgari orttirilgan tajriba zaxirasiga ichki psixologik munosabatni shakllantirishga yordam beradigan huquqiy hayotiy tajribani to'playdilar. Huquqning ijtimoiy va shaxsiy qiymatini inkor etuvchi, uni ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishning eng nomukammal usuli deb hisoblovchi ijtimoiy-siyosiy tafakkur yo'nalishi huquqiy nigilizm hisoblanadi. Ijtimoiy hodisa sifatida, ijtimoiy, guruh va individual ongning xususiyati sifatida huquqiy nigilizm namoyon bo'lishining turli shakllariga ega: huquqning roli va ahamiyatiga loqayd, befarq munosabatdan tortib, uning potensial imkoniyatlariga shubha bilan qarashgacha, huquqqa to'liq ishonmaslik va unga ochiqdan-ochiq salbiy munosabatgacha.

Nigilizm (lotincha nihil — „hech nima“) olamning, ayniqsa insoniyatning obyektiv qiymati yo'q, deb uqtiruvchi falsafiy oqimdir. Nigilistlar quyidagilarni ta'kidlashadi:

- obyektiv axloq mavjud emas;
- biror amal boshqasidan ustun qo'yilishiga obyektiv sabab yo'q;
- mavjudlikdan ma'no va maqsad yo'q;
- boshqaruvchi yoki yaratuvchi kuchning borligiga empirik dalil yo'q;
- agarda shunday kuch mavjud bo'lsa ham, unga itoat qilish axloq jihatdan majburiy emas.{3}

Huquqshunos olimlar huquqiy nigilizmning tarqalishining asosiy sabablarini aniqladilar:

1) xalq ommasini huquq va erkinliklardan mahrum qilgan ko'p asrlik krepostnoylik, qatag'on qonunchilik, odil sudlovning nomukammalligi tabiiy oqibati bo'lgan tarixiy ildizlar;

2) proletariat diktaturasini qonunlar bilan bog'lanmagan va cheklanmagan hokimiyat sifatida tushunish nazariyasi va amaliyoti;

3) ma'muriy-buyruqbozlik usullari, maxfiy va yarim maxfiy qonunosti normativ-huquqiy hujjatlar hukmron bo'lgan, konstitutsiyalar va kam sonli demokratik qonunlar esa asosan shaxsning huquq va erkinliklarini e'lon qilgan, sudning roli past va huquqning obro'si past bo'lgan huquqiy tizim;

4) o'tish davrida o'tmish huquqiy tizimining miqdor va sifat jihatidan tuzatilganligi, qonuniylik inqirozi va qabul qilinayotgan qonunlarni amalga kiritish mexanizmining kechiktirilmaganligi, barcha islohotlarni, shu jumladan sud islohotlarini amalga oshirish jarayonining uzoq davom etganligi{4}

Huquqiy nigilizmning ikki shakli mavjud - nazariy va amaliy. Birinchi shakl huquqiy nigilizmning konseptual asosi sifatida huquqning emas, balki qadriyatlarning muhimligi

to'g'risidagi ilmiy qarash sifatida namoyon bo'ladi, ikkinchi shakl esa ko'rsatilgan qarashlarning amaliyotda amalga oshirilishi bo'lib, bu ko'pincha davlat terrorida o'z ifodasini topadi.

Huquqiy nigilizmning ildizlari uzoq tarixga ega. Yuridik ta'limotlar, maxsus adabiyotlarga ko'ra, huquqiy nigilizmdan tortib huquqiy idealizmgacha bo'lgan keng ko'lamli e'tiqodlarni aks ettiradi. Qadimdan odamlar ongida qonun yuridik normalar bilan emas, balki davlat boshlig'i, monarx bilan bog'liq bo'lgan. Xalq fikricha, huquq davlat hokimiyatining buyrug'idir. Huquq to'g'risidagi bunday tasavvur xalq ongida mustahkam o'rnatilib qoldi{5}.

Huquqiy nigilizmni ehtimoliy bartaraf etish yo'llari:

✓ Huquqiy bilimlarning ommabopligini kengaytirish, aholi o'rtasida huquqiy madaniyatni rivojlantirish, maktablar, oliy o'quv yurtlari va malaka oshirish tizimida sifatli ta'lim dasturlarini joriy etish.

✓ Huquqiy ta'lim darajasini oshirish
✓ OAVning jahondagi rolini oshirish
✓ Davlat institutlari va sud tizimiga ishonchni mustahkamlash
✓ Hokimiyat organlari faoliyatining shaffofligi, odil sudlov va sud mustaqilligi, korrupsiyaga qarshi kurashish, davlat xizmatlari sifatini oshirish.

✓ Qonunga ijobiy munosabatni shakllantirish
✓ Qonunga itoatkor xulq-atvorni targ'ib qilish, huquqiy mas'uliyatni rivojlantirish, jamiyatda qonunga rioya qilish ijtimoiy me'yor va qadriyat ekanligi haqida tushuncha hosil qilish.

✓ Qonunchilikni takomillashtirish va uning barqarorligi
✓ Aniq, tushunarli, bir-biriga zid bo'lmagan huquqiy hujjatlar, normalarni o'z vaqtida yangilash va bo'shliqlarni bartaraf etish, ularning real qo'llanilishini ta'minlash.

Huquqiy sohada fuqarolik jamiyati va OAV rolini kuchaytirish NNT, inson huquqlari tashkilotlari tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash, jamoatchilik nazoratini rivojlantirish. Huquqiy ta'lim jamiyatning huquqiy madaniyatini oshirish va aholini mavjud huquqiy hujjatlar to'g'risida xabardor qilishning birinchi bosqichi bo'lishi kerak{6}|

Huquqiy madaniyatni shakllantirish uzoq va mashaqqatli mehnat demakdir, chunki bu murakkab va uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, hayotning barcha sohalarini qamrab oladi. Huquqiy madaniyatni shakllantirish uchun quyidagi vositalardan foydalanish lozim:

1. huquqni targ'ib qilish;
2. fuqarolarda huquqiy bilimlarni rivojlantirish;
3. Qonuniylikni amalda mustahkamlash;
4. Kuchli yuridik fanning mavjudligi;
5. huquqiy hujjatlar tizimini takomillashtirish.{7}

Ushbu va boshqa muammolarni hal qilish uchun davlatning huquq ijodkorligi, qonunchilik jarayoni, shuningdek, ommaviy axborot vositalari, badiiy adabiyot, kino va

san'at orqali jamiyatning huquqiy madaniyati darajasini oshirishga qaratilgan maqsadli siyosati zarur. Yana klassiklar: millatni parchalashning ikki yo'li bor - aybsizlarni jazolash va aybdorlarni jazolamaslik, deyishgan. Ushbu og'ishlarni bartaraf etish jamiyatning yuksak huquqiy madaniyatini, qonuniylik va adolat tuyg'usini shakllantirish yo'llaridan biridir{8}.

Xulosa qilib aytganda, jamiyatda huquqiy madaniyatni shakllantirish barqaror taraqqiyot, adolat va qonun ustuvorligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi. Bu jarayonda huquqiy nigilizm va huquqiy idealizm kabi salbiy holatlarga qarshi kurash alohida ahamiyat kasb etadi. Huquqiy nigilizm qonunlarga bepisandlikni kuchaytirib, jamiyatda tartibsizlik va ishonchsizlikni keltirib chiqarsa, huquqiy idealizm esa huquqning real hayotdagi imkoniyatlarini haddan tashqari bo'rttirib, amaliy muammolarni inkor etishga olib keladi. Shu bois, huquqqa nisbatan muvozanatli, ongli va mas'uliyatli munosabatni shakllantirish zarur. Aholining huquqiy savodxonligini oshirish, ta'lim-tarbiya tizimida huquqiy bilimlarni mustahkamlash hamda qonunlarning adolatli va izchil ijrosini ta'minlash orqali sog'lom huquqiy madaniyatni qaror toptirish mumkin. Natijada jamiyatda fuqarolarning huquq va erkinliklari ishonchli himoyalaniib, ijtimoiy barqarorlik va taraqqiyotga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 09.01.2019 yildagi PF-5618-son 2. A.B. Vengerov Davlat va huquq nazariyasi: Yuridik oliy o'quv yurtlari uchun darslik. M.: "Yangi yurist," 1998.
3. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Nigilizm>
4. Voplenko N.N. Huquqiy ong va huquqiy madaniyat: O'quv qo'llanma. - VolgGU, 2000.
5. V.K. Babayeva. M., 2005. Davlat va huquq nazariyasi darslik 2005.
6. A.S.Pigolkina N.E.Baumana Davlat va huquqning umumiy nazariyasi: Yuridik oliy o'quv yurtlari uchun darslik.1998
- 7.A.E.Pavlov Huquqiy tarbiya. M.,1972.
- 8.N.S.Nersisyan Huquq va davlat umumiy nazariyasi muammolari. M.2006.